

# Årsaker til terrorisme

Tore Bjørgo

Etter de voldsomme angrepene 11. september 2001 mot World Trade Center (New York) og det amerikanske forsvarsdepartementet Pentagon (Washington), erklærte USA krig mot terrorismen. Terrorismen ble utropt til den største trusselen mot USAs og verdens sikkerhet. President Bush erklærte at USA ville fortsette denne krigen til terrorismen var utryddet. Mange hevdet derimot at det hjelper lite å bekjempe terrorismens uttrykksformer eller symptomer, hvis man ikke samtidig gjør noe med de grunnleggende årsakene som gir terrorismen grobunn.

- Hvordan kommer terrorisme til uttrykk?
- Hva er de bakenforliggende årsakene til terrorisme?
- Hva utløser terrorkampanjer?

## Hva er terrorisme?

OMSTRIDT BEGREP: Begrepet terrorisme er sterkt omstridt, ikke minst spørsmålet om hvem som skal kalles terrorist. I FN har det vist seg vanskelig å komme fram til en felles definisjon av hva terrorisme er. Noen hevder at terrorisme først og fremst er **metoder** for å oppnå **politisk** innflytelse ved å bruke vold mot **sivile**. Den kortsiktige hensikten er å skape **frykt** og oppnå en **effekt** også på andre enn de direkte ofrene. Disse effektene kan være å få oppmerksomhet for en sak, formidle ulike budskap, få innfridd krav, eller diskreditere motstandere. Alle som gjør bruk av slike meto-

der, er dermed å betrakte som terrorister. Andre vil skille mellom terrorisme som illegitim vold og legitim kamp for selvbestemmelse og mot fremmed okkupasjon. Da sier det seg selv at «den enes terrorist blir den andres frihetskjemper».

Men selv om det **ikke** er enighet om hvem som skal kalles terrorister, har FN-systemet likevel klart å bli enige om å forby en rekke typer terroristiske handlinger, som blant annet gisseltaking og flykapringer, angrep mot flytrafikk og skipsfart, terrorbomber, og annet.

Det er vanlig å skille mellom lokal eller «hjemmedyrket» terrorisme og **internasjonal terrorisme** hvor borgere eller territorium til flere stater blir berørt. De fleste terrorhandlinger er lokale.

**UTTRYKKSFORMER:** Terrorismen forekommer i mange ulike uttrykksformer: fra selvmordsaksjonister som kjører fullastede passasjerfly eller bilbomber inn i bygninger, til statlige agenter som myrder opposisjonelle til skrekk og advarsel for andre.

**AKTØRER:** Terrorismen blir også brukt av ulike typer aktører for helt forskjellige formål. Ett hovedskille er mellom statsterrorisme og opposisjonell terrorisme.

**TERRORTYPER:** Blant «oppførerne» er det vanlig å skille mellom

- sosialrevolusjonær (eller venstre-) terrorisme
- høyreekstrem eller rasistisk terrorisme
- nasjonalistisk eller separatistisk terrorisme
- religiøs terrorisme og
- énsaks-terrorisme.

Hva menes med terrorisme?

Hvilke virkninger er det terrorister gjerne prøver å oppnå?

Hvilken rolle spiller massemedier i moderne terrorisme?

### Plakatselger i Pakistan.

Etter 11.09.2001 kunne denne plakatselgeren fortelle om økt salg av bin Laden-plakater.

Hva kan være grunnen til dette økte salget?

Foto: Scanpix



# Årsaker til terrorisme



Bildecollage 11.09.2001.

Diskuter hvordan hendene denne datoen har påvirket sikkerhetspolitisk tenkning i forskjellige land og mellomstatlige organisasjoner.

**GEOGRAFI:** Terrorisme kan oppstå i rike så vel som i fattige land, og både i demokratier og i autoritære stater. Med et slikt mangfold i uttrykksformer og målsettinger ville det være overraskende om det fantes én felles årsak til terrorisme. Likevel trekker politikere og andre ofte fram enten fattigdom, statlig støtte til terrorgrupper eller fanatisk ondskap som den ene grunnleggende årsak til terrorisme.

Forskere avviser nå at det finnes noen slik enkeltårsak, ei heller noe felles sett av årsaker. Ekspertene kan også avsanne en rekke vanlige forestillinger om hva som forårsaker terrorisme, men som ikke holder ved nærmere undersøkelse.

Hvorfor kan det være viktig å skille mellom nasjonal og internasjonal terrorisme?

Gjør greie for typer av terrorisme. Hvorfor kan det være viktig å skille mellom forskjellige former for terrorisme?

## Avkreftede myter om årsaker

En av de mest utbredte forestillingene er at **fattigdom forårsaker terrorisme**. Forskere finner imidlertid at det bare er en svak og indirekte sammenheng mellom fattigdom og terrorisme, og at det først og fremst spiller inn i kombinasjon med andre politiske og sosiale faktorer. Terrorister kommer generelt ikke fra de fattigste delene av befolkningen. Vanligvis ligger de på eller over gjennomsnittet når det gjelder utdanning og sosioøkonomisk bakgrunn. Fattige mennesker er mer tilbøyelig til å delta i enklere former for politisk vold enn terrorisme – som opptøyer eller borgerkrig. Forekomsten av terrorisme er heller ikke spesielt høy i de aller fattigste landene i verden. Terrorhandlinger i de fattigste landene skjer først og fremst i forbindelse med borgerkriger. Terrorismen som sådan er sterkere forbundet med land som har et middels høyt utviklingsnivå, og den oppstår ofte i samfunn kjennetegnet av rask modernisering og sosial endring. Fattigdom blir imidlertid **ofte brukt som legitimeringsgrunnlag** av sosialrevolusjonære terrorister, uten at de er fattige selv. Fattigdom er **et stort sosialt onde som må bekjempes på selvstendig grunnlag**, ikke bare fordi den angivelig skal være en årsak til terrorisme.

Statlig støtte til terrorgrupper er ikke en primærårsak til selve terrorismen. En rekke stater har støttet terrorgrupper som utenrikspolitisk virkemiddel. De har oftest gjort bruk av allerede eksisterende grupper og ikke opprettet nye. Men statlig støtte har utvilsomt gjort gruppene farligere og mer slagkraftige. Det samme gjelder forøvrig også støtte til opposisjonelle terrorister fra folk i eksil.

Selv mordterrorismen er **ikke** forårsaket av religion (eller mer spesifikt, islam) i seg selv. Mange selv mordterrorister i ulike deler av verden er sekulære (ikke-religiøse), eller tilhører andre religioner enn islam. Selv mordterrorister er først og fremst **motivert av politiske mål**, vanligvis for å bekjempe fremmed okkupasjon eller lokal dominans av en annen etnisk gruppe. Deres «martyrium» blir imidlertid ofte legitimert og glorifisert gjennom religiøse ideer og verdier.

Terrorister er **ikke** mentalt forstyrrede eller irrasjonelle aktører. Symptomer på psykiske lidelser er ikke vanlig blant terrorister. Det finnes ingen typisk personlighetsprofil som kjennetegner de fleste terrorister. De er vanligvis relativt normale individer. Terrorister følger ofte sin egen rasjonalitet basert på ekstreme ideologier, men de er ikke irrasjonelle.

Men selv om disse forklaringene som hovedårsaker til terrorisme ikke holder, er det mulig å identifisere en rekke **forutsetninger** som ofte gir grobunn for framvekst av terrorisme, og en rekke **foranledninger** som kan utløse terrorhandlinger.

## Forutsetninger for terrorisme

**Mangel på demokrati, sivile rettigheter og rettssamfunn** – altså brudd på menneskerettigheter – er en viktig forutsetning for flere former for terrorisme. De mest demokratiske og de mest totalitære samfunn har den laveste forekomsten av opposisjonell vold.

Myndigheter som er villige til å utøve ekstremt undertrykkende brutalitet, kan knuse all opposisjon. Moderat undertrykking har derimot en tendens til å forsterke opprørsviljen. Under Stalins totalitære diktatur i daværende Sovjetunionen fantes det ikke muligheter for å drive opprørskamp av noe slag. Dagens Russland er langt fra noe perfekt demokrati, men det gir større spillerom for opprørsgrupper som bruker terror.

**Manglende evne eller vilje – hos myndighetene – til å integrere og lytte til opposisjonelle** grupper eller nye samfunnsklasser kan føre til at de fremmedgjøres fra det politiske systemet. Terrorismen kan for noen opposisjonelle framstå som et fristende alternativ dersom de ikke ser andre realistiske muligheter til å få skiftet ut undertrykkende myndigheter.

**Mislykte eller svake stater** mangler evne eller vilje til å håndheve kontroll over eget territorium og opprettholde statens voldsmonopol. Dette skaper et **maktrom** som terrororga-

# Årsaker til terrorisme

Hva er forskjellen mellom forutsetninger for og foranledninger til terrorisme?

**Asymmetrisk krigføring:** Væpnet konflikt mellom to parter med svært ulik militær slagkraft, for eksempel en supermakt og en ikke-statlig organisasjon. Gjennom terror, sabotasje eller geriljaaksjoner angriper hvor den svakere parten sårbare punkter i supermaktens infrastruktur eller befolkning framfor å gå til full militær konfrontasjon.

Drøft påstanden: «Enkeltmenneskers fanatisme og ondskap er hovedårsaken til terrorisme.»

Hvordan illustrerer terrorister at globalisering – økt samkvem og åpenhet mellom landene – også har negative sider ved seg?

nisasjoner kan utnytte for å skaffe seg sikre tilholdssteder, treningsleirer og baser for terroraksjoner. I Libanon, Sudan, Afghanistan og i stammeområdene i det nordvestlige Pakistan har staten vært svak. Terrorgrupper har derfor kunnet operere relativt fritt der. Det sistnevnte området har vært det viktigste tilfluktstedet for al-Qaida etter at de ble fordrevet fra Afghanistan.

**Rask modernisering** i form av høy økonomisk vekst henger også sammen med framvekst av ulike former for ideologisk terrorisme. Særlig ser vi dette i land hvor rask oljerikdom har ført til en hurtig overgang fra stammesamfunn til et globalisert samfunn – jf. en rekke land rundt Persiabukta. Mange av de sentrale aktivistene i al-Qaida kommer fra Saudi-Arabia. Når tradisjonelle verdier og sosiale mønstre forvitrer eller synes irrelevante (ubetydelige), kan nye radikale ideologier (ofte basert på religion og/eller nostalgi for en gloriøs fortid) framstå som attraktive for visse deler av befolkningen. Samtidig kan **det moderne samfunnet også legge til rette for terrorisme** gjennom å gi tilgang til rask transport og kommunikasjon (jf. globalisering), nyhetsmedier, slagkraftige våpen og liknende. Mange terrorister har høy utdanning, og behersker moderne teknologi. Ofte inngår de i – og får støtte fra – nettverk som kan ha forgreininger over store deler av verden. Selv om mange terrorgrupper er motstandere av mange sider ved globalisering og modernitet, er de selv et uttrykk for det samme.

**Ekstreme ideologier av sekulær (verdslig-gjort) eller religiøs karakter** er i det minste en mellomliggende årsak til terrorisme, selv om folk vanligvis slutter seg til slike ideologier av mer grunnleggende politiske eller personlige årsaker. Når noen først blir med i en ekstrem gruppe, vil de gradvis ta opp i seg gruppens spesielle verdensbilde og verdier. Ideologiene får dermed gjerne en egendynamikk og tjener til å fortolke hendelser, demonisere fiender og rettferdiggjøre ugjerninger.

**Historiske tradisjoner** for politisk vold, borgerkrig, revolusjoner, diktatur eller okkupasjon kan bidra til å senke terskelen for aksept av politisk vold og terrorisme. Dette kan hindre utvikling av ikke-voldelige normer. Offerrolle og en opplevelse av at det er begått en historiske urett, kan også utnyttes til å legitimere terrorisme. Når barn vokser opp i en kultur som forherliger martyrium, hevn og hat mot andre etniske, nasjonale eller religiøse grupper, vil dette kunne øke deres vilje til å støtte eller utføre ekstreme voldshandlinger siden. Både protestanter og katolikker i Nord-Irland, og palestinerne under israelsk okkupasjon eller i landflyktighet, har levd i generasjon etter generasjon med et dypt hat til fienden. For mange framstår derfor terrorisme og hevn som legitim motstandskamp.

**Hegemoni** innebærer at regionale eller internasjonale stormakter besitter en overvelden- de maktdominans sammenliknet med opposi-

sjonelle grupper. Fordi vanlig militær konfrontasjon da er helt nytteløst, vil «**asymmetrisk krigføring**» kunne framstå som et fristende alternativ. Terrorismen gir mulighet for å oppnå stor politisk virkning med begrensede midler. Når fremmede makter opprettholder undertrykkende myndigheter i et land, blir dette ofte oppfattet som marionettregimer som skal tjene de politiske og økonomiske interessene til de utenlandske støttespillerne. USAs totale politiske, militære og økonomiske maktdominans, allestedsnærværenhet og støtte til upopulære regimer i mange deler av verden, har bidratt til at USA er blitt det fremste hatobjektet og terrormålet for en rekke ulike terrorgrupper.

**Illegitime og korrupte myndigheter** gir ofte opphav til opposisjonsgrupper som tyr til terroristiske virkemidler. Særlig gjelder dette om det ikke finnes realistiske muligheter for å få skiftet ut disse regimene med et mer troverdig og legitimt styresett – eller i det minste et regime som representerer opposisjonens verdier og interesser. Dette er situasjonen i en rekke land i den arabiske verden, hvor myndighetene er dypt mistrodd av store deler av befolkningen. Dette gjelder ikke minst store grupper arbeidsløse unge med høy utdanning, som er sterkt frustrerte over et fastlåst og urettferdig politisk og økonomisk system.

**Diskriminering på grunnlag av etnisk eller religiøs tilhørighet** er hovedårsaken til etnonasjonalistisk terrorisme. Når minoriteter systematisk blir fratatt sine rettigheter til like sosiale og økonomiske muligheter, hindret i å uttrykke sin kulturelle identitet eller blir utestengt fra politisk innflytelse, kan dette få noen til å ty til terror. Diskriminering av katolikker i Nord-Irland, palestinerne i Israel og de okkuperte områdene og kurdere i Tyrkia har gitt opphav til terrorisme og annen voldelig motstand.

**Opplevelse av sosial urettferdighet** er en viktig motiverende årsak til særlig sosial-revolusjonær (venstre-)terrorismen. Store forskjeller i inntektsfordeling (snarere enn fattigdom i seg selv) kan henge sterkt sammen med framvekst av sosial-revolusjonær terrorisme. Deltakere i venstre-revolusjonære grupper er oftest ikke spesielt fattige selv – de er gjerne studenter eller tilhører middelklassen – men de har ofte en sterk opplevelse av urettferdighet som drivkraft for sin aktivisme.

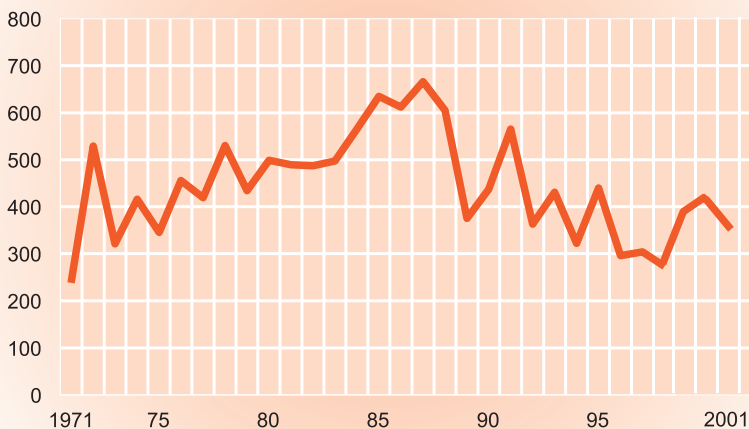
## Foranledninger til terrorisme

Foranledninger vil si årsaker som direkte bidrar til å **utløse** terrorhandlinger eller føre til at grupper av aktivister radikaliseres så mye at de griper til terrorisme:

**Karismatiske ideologiske ledere** som er i stand til å omsette utbredt misnøye og frustrasjon til en politisk agenda for voldelig kamp, er en avgjørende faktor bak framveksten av en terrorgruppe eller -bevegelse. Misnøye og opplevelse av urett er ikke nok – noen må omsette dette til et program for (voldelig) handling.

# Årsaker til terrorisme

Internasjonale terrorhandlinger 1971-2001



Kilde: DCI Counter Terrorist Center og www.state.gov (USA)

Hvordan kan noen terrorgrupper over år skifte mål fra idealistisk-politiske til andre mål?

Drøft påstanden: «Det er umulig å forhandle med terrorister.»

Osama bin Laden, Andreas Baader og Ulrike Meinhof er eksempler.

**Utløsende hendelser** er de direkte foranledningene til terroristiske handlinger. Slike «trigger» kan være provoserende handlinger fra fiendens (ev. myndighetenes) side, tapte kriger, massakrer, omstridte valg, politivold eller andre opprørende hendelser som nærmest roper på respons eller hevn. Politiets drap av en demonstrerende student i Berlin i 1967 bidro sterkt til å skape venstreterrorisme i Vest-Tyskland – Baader-Meinhof-gruppen, senere kalt Røde Armé Fraksjon. Da britiske soldater massakrerte demonstrerende katolikker i Nord-Irland på «Black Sunday» i 1970, utløste dette en serie bomber fra Den irske republikanske hæren, IRA. Ariel Sharons provoserende besøk til al-Aqsa-moskeen (jødene kaller stedet for Tempelhøyden) utløste den andre intifadaen blant palestinerne i 2000. Men selv fredssamtaler kan utløse terrorhandlinger fra kompromissløse grupper fra begge sider, slik man har sett en rekke eksempler på fra palestinske islamistgrupper så vel som fra jødiske ekstremister som ønsker å torpedere slike forhandlinger.

## Faktorer som opprettholder terrorisme

Gjengjeldelsesaksjoner som svar på terroristiske ugjerninger er gjerne populært i opinionen. Men dette fører ofte bare til en endeløs hevnspirale, fordi begge sider følger en hevnlogikk. Avskrekking fungerer vanligvis **ikke** overfor terrorister, ettersom de nettopp er ute etter å **provosere fram overreaksjoner**.

Terrorgrupper blir ofte holdt ved like av **andre årsaker** enn de som opprinnelig frambrakte terrorismen. Det er derfor ikke sikkert at terrorismen vil ta slutt selv om de klagemålene som ga opphav til den, blir imøtekommet. Terrorgrupper kan endre formål og motivasjonsgrunnlag over tid. Profitable kriminelle

aktiviteter for å finansiere egne politiske og terroristiske kampanjer kan gi terrorgrupper en egeninteresse i å fortsette sine aksjoner lenge etter at de innser at deres politiske sak er tapt. En rekke terrorgrupper tjener gode penger på narkotikatrafikk, kidnapping mot løsepenger eller annen organisert kriminalitet, og vil ikke uten videre gi slipp på disse inntektskildene. For noen grupper blir det primære målet å få satt fri fengslede medlemmer, eller de fortsetter sin underjordiske kamp fordi de eneste alternativene er lange fengselsstraffer eller døden.

## Mottrekk til terrorisme

I flere land, bl.a. Italia og Tyskland, har et viktig bidrag til å få slutt på terrorismen vært å tilby amnesti eller redusert straff dersom (eks-)terrorister samarbeider. Andre steder har terrorgrupper fått mulighet til å delta i den politiske prosessen hvis de bryter med terrorismen og får innfridd en del av sine politiske krav gjennom forhandlinger. Dette gjelder blant annet Nord-Irland og Sri Lanka, hvor det er gjort store framskritt i retning av varig fred. Mange terrorgrupper representerer legitime interesser og klagemål, selv om de bruker totalt uakseptable metoder. Disse er det likevel mulig å forhandle med.

Andre terrorgrupper har derimot så absolutte og totalitære målsetninger at det utelukker ethvert kompromiss. Hvis målet er å fordrive eller utrydde mennesker av feil rase, etnisk opprinnelse eller religion, eller å utbre en religion over hele verden ved hjelp av vold og terror, så er det ikke mulig å komme slike grupper i møte. Da vil etterretning, politi, rettsapparat og eventuelt bruk av militærmakt nødvendigvis utgjøre de sentrale mottiltakene, ofte forsterket **gjennom ulike former for internasjonalt samarbeid**. Men også denne typen ekstrem terrorisme næres av noen underliggende forhold som det kan være mulig å påvirke, for dermed å redusere rekruttering til ytterliggende grupper.

Mange terrorbevegelser vil ikke kunne bringes til opphør før det blir gjort noe med de grunnleggende årsakene og urettene slik at fundamentale rettigheter blir ivaretatt. Innsikt i årsaker og prosesser som fører til terroristiske ugjerninger, er nødvendig dersom vi skal kunne identifisere muligheter for forebygging og tidlig intervensjon eller bryte onde sirkler av terroristisk hevn og mothevn.

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser: **se under**.

**Tore Bjørge** er forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt.